

Klasszikus magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei

Talán fölösleges külön szólnunk arról, milyen felmérhetetlen a jelentősége a Magyar Hanglemezzgyártó Vállalat azon törekvésének, hogy minél több irodalmi alkotást igyekszik lemezre venni. (S nemcsak ezek alapján ismerhetik meg az iskolások egy-egy másként száraznak vélt „kötelező” olvasmányt egész szépségében, hanem általában igen jó eligazítók a felvételekhez készült ismertető szövegek is, melyeket legtöbbször kitűnő irodalomtörténészek írnak, a kor és a műalkotás legjobb ismerői.) Irodalom, színház és zene fonódik egységbe ezeken a lemezeken, mint hajdanán, amikor az emberi hang vagyis általában a hang volt a „mérték”, s a költők önmagukat kísérve, recitálva adták elő alkotásaikat. Az orális költészet újraálmódásának kísérletei azok a lemezek, melyeken egy-egy nagy költőnk maga ad elő műveiből; abba a sokáig ismeretlen korba engednek bepillantást azok a felvételek, melyeken elmúlt korszakok némiképp átdolgozott – s az irodalomtól elválaszthatatlan – zenei anyaga éled újjá; s különös izgalmat, várakozást keltenek azok a kidványok, melyeken egész szindarabokat hallhatunk szép kiállítású ismertető füzet kíséretében.

Szóljunk először két ilyenről. *Katona József Bánk bánját* a Nemzeti Színház-beli előadás felvétele alapján vették lemezre. Az előadást Marton Endre rendezte, a főbb szerepeket Sinkó László (II. Endre), Ronyecz Mária (Gertrudis), Téri Sándor (Ottó), Sinkovits Imre (Bánk bán), Vörös Eszter (Melinda), Básti Lajos (Petur bán), Óze Lajos (Biberach) és Avar István (Tiborc) tolmácsolják. Az ismertető tanulmány írója, *Bereczky Erzsébet*, elsősorban *Gyulai Pál* tragédia-értelmezésére támaszkodott, amikor felvázolta a darab cselekményét és Bánk bán személyes tragédiájának motívumait. Az újabb kutatás (gondoljunk csak *Sötér István* nagy tanulmányára, *A teremtés vesztésére*, a *Werther-től Szilveszterig* című kötetben, *Barta János* kiegészítő megjegyzéseire az *Irodalomtörténetben* és *Pándi Pál* tanulmányára) még mindig nem alakított ki teljesen egységes képet a műben izzó tragédia értelmezésével kapcsolatban. Így természetesnek kell vélnünk, hogy az ismertető füzet írója – akinek nem kételyeket kell ébresztenie, hanem lehetőség szerint egységes képet és értelmezést kell adnia – igyekezett egy már kiérlelt interpretáció alapján közelíteni a *Bánk bán*hoz, hisz az ismeretterjesztés szempontjai ezt mindenképpen indokolttá teszik. Jól és pontosan mondja el a darab cselekményét, s bevezetése végén rövid színháztörténeti összefoglalásban vázolja fel, mit jelentett a magyarság számára a mű. Talán itt érdemes lett volna néhány nagy színesi teljesítményre is visszaemlékeztetnie.

Maga az előadás – mely részben a tanulmányoknak is kiindulópontja és ösztönzője volt – inkább a hagyományos, klasszikus ideál jegyében fogant, s ez – lemezről lévén szó, melyen a hangoknak van a legfontosabb szerepük – érzésünk szerint helyes, hisz megteremt a hallgatóban azt az ideálképet, melyet a maga későbbi élményeivel szembesíthet.

Vörösmarty Csongor és Tündéje kivételesen szép kiállításban jelent meg. A felvételt Vámos László rendezte, Csongor szerepében Huszti Pétert hallhatjuk, a három vándort Kállai Ferenc, Bessenyei Ferenc és Mensáros László szólaltatja meg, Balga Szirtes Ádám, Tünde Almási Éva, Ilma Szemes Mari, Mirigy Gobbi Hilda, az Éj szerepét pedig Ronyecz Mária „alakítja”. A művet ismertető tanulmányt *Rónay György* írta.

A *Csongor és Tünde* Vörösmarty költői nyelvének egyik legnagyobb teljesítménye, ahogy a tanulmány írója mondja: „Szebben, tisztábban, táncosabb könnyedséggel, bársonyosabb mélységgel, ötletesebb trillákkal, ha kell póri dudaszót, ha kell égi csengettyút utánozva azóta sem szólt ez a varázsfuvola”. A költői mű legfontosabb értelmezései Gyulaitól Tóth Dezsőn át Szauder Józsefíg egyetértően ebben. *Tóth Dezső*

figyelmeztet arra, hogy irodalmunkban szinte magában álló kísérlet, hogy a költő egyetlen ölelésében fogja össze „mesét és valóságosat, tündérit és parlagit, fennköltet és rútát, szármalót és botorkálót, játékot és filozófiát, bűnösöt és bájosat, realitást és irrealitást”. A mű mondanivalója persze már nem ily sokágú: Vörösmarty meglehetősen pesszimista módon ítél benne a történelemtől, kételyeivel csak a háborítatlan magánéleti boldogság vizsgálatát tudja szembeállítani. Mindazonáltal manapság Vörösmarty egyik legnépszerűbb alkotása, s a televízió-előadás után igazi „lemez-siker”-ré lett e kiadvány.

A drámai műveket tolmácsoló lemezeknek természetesen a látvány kikapcsolódása a legnagyobb problémájuk. A színészeknek a hangjukkal kell pótolniuk a vizuális élmény hatását. Ezen a felvételen e törekvésüket teljes siker koronázta, s ez mindenképp a szerencsés színész-választás eredménye. Szinte kivétel nélkül úgy mondják szerepeiket, hogy a valóság mögött érezni a tündéri lebegést, a mesevilág jelenlétét, mely ironikus távolságtartással jelentkezik legtöbbjük szövegértelmezésében.

Az *Iffjú szívekben élek* című Ady-lemez – melynek anyagát *Vezér Erzsébet* válogatta szerencsés kézzel – stilszerűen a legifjabb színésznemzedéknek ad alkalmat, hogy versmondó tudását bizonyítsa. Ady verseit mondani nem egyszerű dolog. Nem ér célt, aki falrengető pátozzsal akarja megközelíteni mondanivalójukat, de a költő szándékától alighanem idegen egyfajta objektív távolságtartás is. A versmondás és versértelmezés egyik legérdekesebb hazai vitája épp Latinovits Zoltán Ady-lemeze kapcsán folyt a Jelenkorban Latinovits kétségtelenül a maga egyéniségéhez hasonlította Adyt, de talán ezért is ért el lemezével oly rendkívüli sikert. *Vezér Erzsébet* a lemezhez írt ismertető szövegében az Ady-szaválás következő állomásait különíti el: a költő életében túltengett a deklamáló, patetikus-retorikus előadásmód: elsősorban első négy kötete alapján igyekeztek a művészek megéreztetni Ady merész újszerűségét. A két világháború között istenes verseit szavalták szívesen: halkabban, érzelmesen; baloldali esteken pedig proletárversei csendültek föl újra meg újra. Ma – amikor az Ady-filológia jóvoltából – a költőre vonatkozó ismereteink alaposan kibővültek, ismét változik, alakul az előadói stílus. A „sokarcú” Ady divatja hódít, a versértő közönség a költőnek új és új tartományait vágyik megismerni. *Vezér Erzsébet* ilyen szempontokra ügyelve válogatta össze a lemez tartalmát: képet adott szülőhelyéről, legnagyobb ösztönzőjéről, a „magyar Ugar”-ról, felvillantotta a „küldetéses költő” arcmását, szerelmi líráját, ízelítőt adott kuruc verseiből s forradalmi lírájából. A verseket prózai részletek és Ady-versek inspirálta zeneművek teszik teljessé.

Maga a válogatás valóban kifogástalan, a versek előadása azonban legalábbis meggondolkodtató. Senki sem várhatja a színművészeketől, hogy Latinovits hőfokán azonosuljanak a verssel. Valamiképpen azonban mégis közel kellett volna kerülniök az előadott anyaghoz. Mást jelent a „sokarcú”-ság és mást a szenttelenség. Egy-két kivételtől eltekintve (Kútvölgyi Erzsébet, Bálint András) csak csodálkozik a hallgató, s furcsálkodva teszi föl magának a kérdést: ez volt hát az a költő, kinek művén összecsaptak az ellentétes nézetek? Hisz ez lekerekített klasszikus, kinek érzelmei is csak „hangfogóval” érvényesültek!

Bende Miklós szerkesztésében jelent meg az *Összeállítás Karinthy Frigyes műveiből* című lemez. Elkelt volna hozzá alaposabb ismertető szöveg vagy tanulmány, melyben a szerkesztő megindokolta volna, milyen szempontok alapján válogatta anyagát: humoristának, pszichológusnak vagy netán nagy írónak tekintie Karinthyt. A jelek szerint leginkább a humorista iránt vonzódott, s ennek az író itta meg a levét. A lemez mégis nagy örömet szerez hallgatójának, mert a legkitűnőbb előadóművészeket szólaltatja meg, még Domján Editet is – hangszalagról.

Rendkívüli élményt szerez az *Illyés Gyulának* szentelt lemez. Hátlapján Juhász Ferenc köszöntője olvasható *Illyés Gyula hűsége* címmel. Hadd idézzük ennek néhány szép gondolatát: „Illyés Gyula a cselekvő forradalom, a boldog-aggódó nép-szeretet, az irgalmatlanul-tőprengő nemzet-szeretet költő-hatalmasa. *Maga az éneklő nép*: bajban, gyászban, gyűlöletben, felelősségtudatban, vidámságban, a munkában, szerelemben, halálban. Köszönjük a Sorsnak, hogy sorsunk múlhatatlan formálója, Ő, a magyar nyelv, ez édes tiszta tiszta anyanyelv Homérosza: Illyés Gyula csillag-énekel!”

A költő hetvenötödik születésnapját köszöntő kiadvány a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat és a Magyar Rádió közös munkája (utóbbi archív főlvételeit bocsátotta rendelkezésre). A következő versek alapján igyekszik áttekinteni a lírai pálya legfontosabb állomásait: *Egy sápadt nő egy kis szobában, Nem menekülhetsz, 9 rue Budé, Elmaradt háború, Újszülött, Nem volt elég, Amikor a Szabadság-hídra a középső részt fölszerelték, Téli szél, Téged szolgálnak, Árvíz, Doleo, ergo sum, Menedék, A reformáció genfi emlékműve előtt, Zrínyi, a költő, Bartók, A fiatalokhoz, Szekszárd felé, Csitítő, Mert szemben ülsz velem, Hosszú tél, Kongresszusi zászlók.*

A legtöbb verset – és ez avatja a lemezt értékes dokumentummá – maga a költő mondja. Kívüle Sulyok Mária, Ruttkai Éva, Timár József, Gáti József, Sinkovits Imre és Pécsi Sándor szerepel egy-egy verssel. A kiadvány dokumentumértéke mellett méltó köszöntés is: a magyar színművészet legjobbjai tisztelegnek a költő előtt, kinek életművére vonatkoztatva oly szerencsés telitalálatul idézte *Béládi Miklós* Eluarnak Superielle lírájáról mondott szavait: „Versei segítenek élni!”.

Néhány fontos zenei lemezeiről is érdemes legalább jelt adnunk. Benkő Dániel átdolgozásában jelent meg a *16. századi históriás énekek* című felvétel. Ez a század a magyar műzene első nagy felívelésének kora, legfontosabb műfaja pedig a históriás ének, mely egy évszázadon át volt virágjában, aztán lassan elsorvadt, zenei anyagának hatása azonban rejtve tovább élt. Rendkívül érdekes kérdés: hogyan keletkezett a históriás ének, mik voltak korai előzményei? *Homolya István* tanulmánya szerint – ez a lemez melléklete – egyes elemei már éltek a középkori énekmódok világában. A kódexek lapjain aztán a históriás énekek már a maguk teljességében jelentkeztek. A dalköltők témájukat a XVI. századi Magyarország történelmi eseményeiből, elsősorban a törökök elleni harcokból vették. Sokszor az újságokat, a tudósításokat pótolták azzal, hogy a harcban álló ország különböző pontjain beszámoltak az önfeláldozó harcokról és a jeles hőökről, akiket például állítottak a többiek elé.

A históriás énekek az úgynevezett *Hofgreff-énekeskönyvben* és Tinódi *Cronicájában* maradtak fenn a legnagyobb számban. Ezek a históriás énekek dallamait is tartalmazták, míg a másutt előkerülő darabok valószínű zenei kíséretét rekonstruálni kellett. Természetes hát, hogy a jelen lemez törzsanyagát Tinódi művei képezik. Bornemisza Péternek a lemezen hallható *Siralmas énnéköm* című éneke inkább a kor énekes lírájából ad ízelítőt, a *Lupul vajdáné éneke* pedig azt a folyamatot idézi, amikor a históriás ének felbomlott, de zenei elemei más formában éltek tovább.

Kitűnően válogatott, igen alapos tanulmánnyal bevezetett lemez, mely megint fontos fogódzót ad nemzeti történelmünk megismeréséhez.

A *Kollégiumi zene Magyarországon* című lemez ugyanezt a kort idézi. Az egységes Magyarország széthullása után fontos kulturális gócpontokká váltak a református kollégiumok. Ezekben sok egyéb mellett rendszeres és alapos zenei képzés folyt. Az énekarok és szólóénekesek az első időkben zsoldárokat énekeltek, később azonban a városok kulturális életébe is tevékenyen bekapcsolódtak. A 18. század kezdetén a kollégiumok zenéje fokozatosan önállóvá vált, bár szívósan őrizte a népdal-hagyományokat, ám a muzsikuskok nem maradtak érintetlenek a nyugati zene hatásától, dallamfordulataitól sem. Ez a mintegy három évszázados lassú fejlődés a magyar zenetörténet egyik legizgalmasabb fázisa, a zene és irodalom kölcsönhatásának fontos dokumentuma.

A lemezen a különféle típusok lehetőség szerint gazdagon dokumentálva szerepelnek. Irodalmi vonatkozásban is érdekesek a debreceni diákdalok és *Csokonai Vitéz Mihály* két dalra átírt verse. A népes előadógárda érezhető ügyszeretettel segíti maradéktalan élményhez a hallgatót.

Hogyan alakul ki egy lehetséges „korstílus”? Erre a rendkívül izgalmas kérdésre válaszol zenetörténeti megalapozottsággal *Pernye András* összeállításában a *Reneszánsz zene gyöngyszemei* című lemez. (A Camerata Hungarica együttest *Czidra László* vezeti.) A magyar zenetörténetben alighanem *Szabolcsi Bence* kezdeményezte ezt a módszert: egy-egy jellegzetes dallamfordulat, vagy az expresszióknak egy-egy új változata nyomán behatolni a zenei folyam áttekinthetetlennek látszó szövedékébe és megragadni az át-rétegződés történeti pillanatát – ebben foglalhatnánk össze lényegét. *Pernye András* is ebben az irányban fejleszti tovább a módszert, mely irodalomtörténeti vonatkozásban is példaadó lehet, s mint e lemez is bizonyítja, jelentékeny eredményeket hozhat.

Rónay László